

17. ЦДАВО України. Ф – 5116, оп. 19, спр. 46.
18. ЦДАВО України. Ф – 5116, оп. 19, спр. 258.
19. Там само.
20. ЦДАВО України. Ф – 5116, оп. 19, спр. 261.
21. Там само.
22. Там само.
23. Там само.
24. Там само.
25. ЦДАВО України. Ф – 5116, оп. 19, спр. 264.
26. ЦДАВО України. Ф – 5116, оп. 19, спр. 265.
27. ЦДАВО України. Ф – 5116, оп. 19, спр. 1121.
28. ЦДАВО України. Ф – 5116, оп. 19, спр. 1600.

УДК 930(477)(092):069(477.53)

ДІЯЛЬНІСТЬ МИХАЙЛА РУДИНСЬКОГО У РОЗБУДОВІ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ ПОЛТАВЩИНИ

**Ірина Рева
(м. Полтава)**

Зроблено аналіз діяльності видатного українського археолога, історика мистецтва у справі розбудови музейної справи Полтавщини. На основі архівних документів, праць самого М.Рудинського та дослідників, що вивчали діяльність вченого, розкриваються основні аспекти його діяльності саме у напрямку становлення та розбудови музейної справи на Полтавщині.

***Ключові слова:** Михайло Якович Рудинський, «Комітет по охороні пам'яток старовини, мистецтва і природи на Полтавщині», Картинна Галерея, пам'яткоохоронництво.*

Серед плеяди відомих учених-полтавців, подвижників української науки і культури початку ХХ століття ім'я Михайла Яковича Рудинського виблискує зорею першої величі. І не дивно, адже уродженець сусідньої Охтирки, що на сучасній Сумщині, назавжди «зрісся» з Полтавою, присвятив розбудові її культури, науки, видавничої справи, освіти і музеїв, кращі й найбільш плідні роки свого життя, весь хист непересічної людини-творця. Тут, у Полтаві, він остаточно став називати себе полтавцем. Тут же отримав заслужену характеристику визначного письменника-демократа і свого сусіда В.Г. Короленка – як «відомий українець», людина кришталевої чесності і щедрої душі. Розбудова музейної справи стала однією із яскравих сторін його плідної роботи.

Активна позиція полтавської інтелігенції, зокрема, відомих у місті музейників і пам'яткоохоронців Вадима Щербаківського, Костянтина

Мощенко, Григорія Коваленка, Лева Падалки та багатьох інших, яких згрупував навколо себе Михайло Рудинський, не дозволила довести до повного знищення цілої низки мистецьких колекцій, залишених колишніми власниками напризволяще в суровий час військових випробувань [1, с. 19-21]. За їх ініціативою у Полтаві протягом 1917-1919 рр. постає ряд офіційних органів, покликаних захистити і зберегти пам'ятки історії та мистецтва. Найдієвішим із них виявився «Комітет по охороні пам'яток старовини, мистецтва і природи на Полтавщині», на чолі з Костянтином Ляховичем. М.Я. Рудинський, для якого пам'яткоохоронництво стало справою всього життя, був одним із найактивніших членів комітету. Він у числі тих, хто здійснював обхід реквізованих помешкань міста, а згодом – особисто очолював виїзди-експедиції до маєтків Репніних у Яготині та Кочубеїв у Диканці. На місцях Рудинському добре вдавалося довести доцільність діяльності таких експедицій, переконати у нагальній необхідності вивезення та збереження культурних цінностей. У Яготині було врятовано цінну бібліотеку, кількість примірників якої, за словами В.М. Щербаківського, вимірювалась вагонами [2, с. 8-11.] Чутки про скарги Кочубеївського палацу у Диканці поширювались далеко поза межами Полтавщини. І не безпідставно. Нащадки козацько-старшинського роду були знавцями та шанувальниками мистецтва. Вони вклали величезні кошти у колекцію. Яка створювалася протягом століть і складалася. Насамперед, з творів західноєвропейських майстрів, – зразків малярства, скульптури, виробів з бронзи, порцеляни, меблів, ювелірних виробів тощо. Сотні речей вдалося врятувати. Певно, ще більше – загинуло під час пограбування та пожежі, зчинених місцевими мешканцями. Так збиралися колекції майбутнього музею. Авторитет Михайла Рудинського у Комітеті та місті був безсумнівним і, перш за все, базувався на його ґрунтовних знаннях з історії та мистецтва. До того ж, Рудинський володів якостями, які безпомилково визначали його, як відданого справі, широко-ерудованого фахівця та людину виняткової чесності. Тому, коли постало питання про створення нового музею, його організацію доручають саме М.Я. Рудинському, і цей вибір не був випадковим. В «Автобіографії» М.Я. Рудинський писав: «Дістав доручення від Наросвіти створити художній музей...». Розпочалася клопітка організаційна та наукова робота, яка значно ускладнювалася надзвичайно стислим терміном. Потрібно було розібрати отримані речі, провести їх каталогізацію й атрибуцію. Нарешті, звести все зібрання до одного приміщення. Михайло Рудинський, який добре знався на архітектурі, уподобав для музею ошатний двоповерховий будинок по вул. Спаській, колишню власність поміщика Володимира Болюбаша. Збудований 1912 р. за

проектом архітектора Павла Альошина у стилі пізнього ампіру, він мав вихід на вулицю і добре підходив для розташування музейної експозиції. Долаючи перешкоди («Не без труднощів», – як зазначала сестра вченого Євгенія Яківна Рудинська) отримав обраний ним будинок, у якому відразу закипіла робота [3, с. 83-87.] Рудинський у все вникав особисто. Запропонував пофарбувати стіни кімнат у різні кольори, що мало надати експозиції особливої атмосфери та допомогти відвідувачеві виокремити певні розділи. Згодом, за кольором стін, зали отримали назви – «червона», «сіра», «синя». З метою розширення музейних площ були використані вестибюль, коридор і, навіть, сходи. Одночасно молодий учений продовжує займатися обробкою експонатів, отримує нові надходження, заводить інвентарні книги, де поряд із описом предметів, зазначався і стан їх збереження. Він розробив концепцію музею, вдало застосувавши принцип хронологічної побудови експозиції, що використовується й донині. В основу новоствореного музею, була покладена збірка М.О. Ярошенка, – 100 картин, 23 робочих альбоми та скульптурні твори. Влились до нього і дрібніші колекції художників, які колись мешкали у Полтаві – Василя Волкова, Івана Зайцева, Григорія та Івана Мясоєдових. 27 квітня 1919 року музей було відкрито під назвою Картинної галереї. М.Я.Рудинський дуже втішався своїм дітищем. З гордістю демонстрував зали Картинної галереї, іменуючи її Музеєм Мистецтв. Особисто проводив екскурсії. Намагаючись прищепити відвідувачам любов до мистецтва, дати уявлення про існуючі школи, види, жанри та техніки [4, с. 12-13.] До колекції музею потрапили шедеври першої величини: «Святе сімейство» Карла Маратті, «Втеча до Єгипту» Джованні Батіста Тьєполло, «Жіночий портрет типу Єлени Фоурмен» Пітера Пауля Рубенса. На жаль дані про загальну кількість експонатів не збереглися. Яків Риженко, один з організаторів музейної справи на Полтавщині наприкінці 1920-х рр., у статті «Музей», надрукованій 1927 р., вказує, що на той час у музеї знаходилося 5 277 експонатів. Зі змісту статті можна зробити висновок, що експозиція поповнилася з виставки 1926 р. п'ятнадцятьма роботами, і з 1919 р. суттєво не змінювалася. То ж можна вважати, що колекція, упорядкована М.Я. Рудинським, становила щонайменше 5000 експонатів. У 1919 р. М.Я. Рудинський підготував і видав «Коротенький провідник» – перший путівник Полтавського художнього музею, чи не єдине на сьогодні джерело з історії закладу за 1919 р. та складу його першої збірки. З її змісту дізнаємося про сім розділів музею, які розташовувалися в наступному порядку:

Нижній поверх.

1. Червона кімната. Старі майстри XVI–XVIII століть.

2. Синя кімната. Портрет XVIII – XIX століть.
3. Вестибюль. Фарфор (XVIII ст.) і бронза (XIX ст.).

Верхній поверх.

1. Червона кімната. «Передвижники».
2. Півциркульна кімната. Етюди М.Ярошенка.
3. Сіра кімната. Картини М.Ярошенка.
4. Сходи. Теж.
5. Коридор. Картини Г.Мясоєдова.

1920 р. Картинну галерею було перетворено на відділ Центрального Пролетарського музею Полтавщини, в якому М.Я. Рудинський спочатку обіймає посаду завідувача археологічним відділом, а з 1922 по 1924 рр. – очолює музей. Подальша доля музею була складною. Його намагалися знищити у 1930-ті рр. Під час Другої Світової війни загинула більша частина музейної збірки. Та праця М.Я. Рудинського не пропала марно. У післявоєнний період Полтавський художній музей отримує нове життя, помітно зростає його колекція, яка на сьогодні становить 8798 експонатів основного і 213 науково-допоміжного фонду. 1999 р. у Полтаві побудовано Галерею мистецтв, до якої рік потому переведено музей [5, с. 5-9.] Полтавський художній музей (галерея мистецтв) – нині він має таку назву – існує вже майже 85 років. І це – найкраща данина пам'яті його фундатору – Михайлу Яковичу Рудинському.

Джерела та література:

1. Бочарова С.І. Роль М.Я. Рудинського у формуванні і становленні Полтавського художнього музею [Текст] / С.І.Бочарова // Археологічний літопис Лівобережної України. – №2/2002. – №1/2003. – С.19–21.
2. Глизь І.П. Михайло Рудинський – археолог, пам'яткоохоронець, музейник і педагог [Текст] / І.П.Глизь, О.Б.Супруненко // Археологічний літопис Лівобережної України. – №2/2002. – №1/2003. – С. 7–11.
3. Нестуля О.О. Щиро закоханий в історію: Рудинський М.Я. // Реабілітовані історією. – Київ – Полтава. – 1992 – С. 80–87.
4. Ротач П.П. «Мене цікавить не лише археологія...»: Краєзнавчі захоплення М.Я. Рудинського [Текст] / П.П. Ротач // Археологічний літопис Лівобережної України. – №2/2002. – №1/2003. – С.12–13.
5. Рудинський Михайло. Музей мистецтва : Коротенький провідник. – Вид. 2-е, доп. / За ред. Супруненка О.Б. – Передмова і коментарі Бочарової С.І., Курчакової О.М., Супруненка О.Б., за участі Ханко В.М. – Полтава: Археологія, 2002. – 16+2 с.: іл. – (Полт. художн. музей. ЦОДПА).